

HISTORIA W LITERACKIM KSZTAŁCIE

Potop Henryka Sienkiewicza

Henryk Sienkiewicz

<https://www.youtube.com/watch?v=WT-00lHhO04&t=2s>

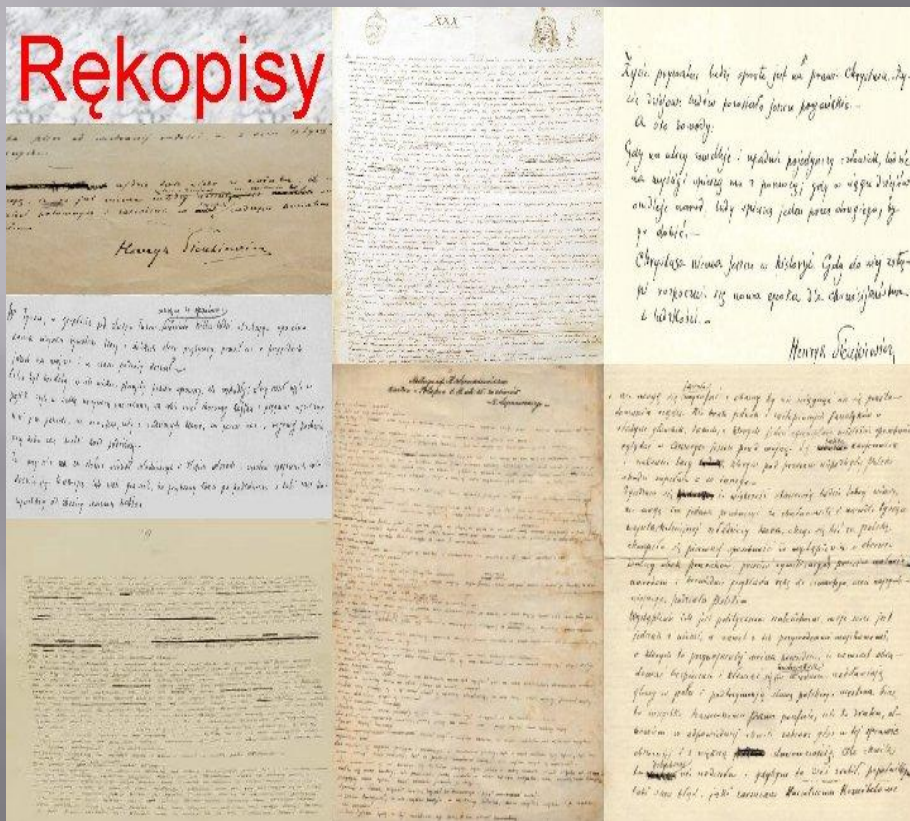
- ▣ <https://www.youtube.com/watch?v=Vk0erjUiHuc&t=19s>

Przyczyny biograficzne zainteresowania historią przez Sienkiewicza

- wojskowe tradycje rodzinne (służba dziadka Józefa Sienkiewicza w wojskach cesarza Napoleona; zaangażowanie ojca, także Józefa, w powstanie listopadowe, oraz starszego brata Kazimierza w powstanie styczniowe i prawdopodobnie wojnę francusko-pruską).
- dzieciństwo spędzone na wsi, w domu pełnym ksiązek historycznych; znalezienie starego kufra z dziełami m.in. Mikołaja Reja, Jana Kochanowskiego, Łukasza Górnickiego; marzenia o zostaniu wodzem jak Napoleon lub podróżnikiem pod wpływem Robinsona Cruoe.
- inspiracje literackie i malarskie – podziw dla twórczości wielkich klasyków takich jak Homer, Aleksander Dumas, Charles Dickens, George Gordon Byron, a także malarzy Jana Matejki, czy Juliusza Kossaka.
- ślub z Marią z Szetkiewiczów w 1881 r., narodziny dzieci – Henryka Józefa i Jadwigi, ciężka choroba żony, walka o jej życie i w końcu śmierć w 1885 r. Wydarzenia te miały ogromny wpływ na powstawanie Trylogii. Pierwsza część tworzona była wespół ze szczęściem rodzinnym, kolejnej towarzyszyła dramatyczna walka o życie Marii, wyjazdy na kurację gruźliczą oraz przerwy w pisaniu. „Pan Wołodyjowski” powstał po podróży do Turcji w latach 1886–1887 r., mającej ukoić ból po stracie ukochanej oraz dostarczyć autorowi inspiracji, aby zakończyć cykl.
- aktualna sytuacja polityczna ziem polskich w drugiej połowie XIX wieku – życie pod zaborem rosyjskim ze wszystkimi konsekwencjami, represjami, brak ochrony praw autorskich dla obywatela Rosji, walka pisarza o rodaków mieszkających na terenie dwóch pozostałych zaborów, m.in. głośne protesty w sprawie dzieci z Wrześni, list otwarty do cesarza Wilhelma II.

Warsztat pracy Sienkiewicza

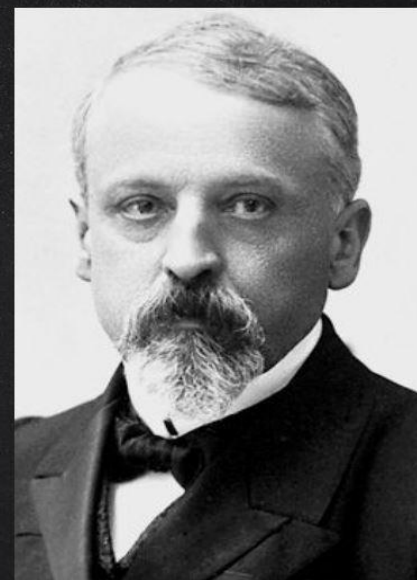

- studia nad epoką trwające nawet kilka lat, podróże do miejsc związanych z danym utworem (Rzym, Konstantynopol);
- poznawanie dostępnej literatury tematu, zarówno źródeł, jak i opracowań historyków w języku polskich oraz w językach obcych, zwłaszcza francuskim, niemieckim i angielskim;
- szukanie pierwowzorów bohaterów wśród postaci historycznych, przyjaciół, ludzi spotkanych zupełnie przypadkowo;
- pisanie w różnych miejscach – w hotelach, pensjonatach, uzdrowiskach – wynikające z ciągłych podróży;
- zasięganie opinii najbliższych, m.in. szwagierki Jadwigi Janczewskiej, siostry pierwszej żony Sienkiewicza, przyjaciółki i powierniczki pisarza;
- wydawanie dzieł w odcinkach na łamach prasy, a następnie w formie książkowej. Niekiedy jeden utwór drukowało kilka gazet jednocześnie. Owa popularna wówczas forma publikacji powieści pociągała za sobą konieczność dotrzymywania terminów oddawania kolejnych części dzieła.

Henryk Sienkiewicz pisał swoje powieści historyczne w okresie zaborów, który uwrażliwił czytelników i pisarzy na problem tradycji niepodległościowej. Historia miała dostarczać wzorów patriotyzmu, ukazywać akty bohaterstwa, ale i godne potępienia przykłady zdrady narodowej. Powieść historyczna miała zaspakajać zapotrzebowanie na tak niezbędny w czasach politycznego upokorzenia **mit kompensacyjny**. Tak artykułował tę potrzebę Henryk Sienkiewicz:

- *Niechże choć literatura stworzy nam światy inne, gdzie wszystko nie jest takie karłowate, ale wielkie, nie takie płaskie, ale wzniosłe, nie chorobliwe i śmiertelne, ale zdrowe i nieśmiertelne, nie zgrzybiałe, ale młode. Dajcie nam jakieś inne światy i inne jakieś przestrzenie, w których piersi zgorączkowane od miejskich wyziewów odetchną choć raz swobodnie a szeroko.*

"Czyż nie lepiej i zdrowiej zamiast malować dzisiejszy stan umysłów i ludzi, dzisiejszą ich nędzę (...), bezsilność i szamotanie się, pokazać swemu społeczeństwu, iż były chwile jeszcze gorsze, straszniejsze i bardziej rozpaczliwe i że mimo to ratunek i odrodzenie przyszło. Tamto może do reszty zniechęcić i rozpaczyć, to sił dodaje, nadzieję wlewa, ochotę do życia zagrzewa (...). Pesymizm jest rozkładem – powieść zaś nasza ma obowiązek związywać, co jest rozwiązane, być łącznią dusz."

Trylogia - odbiór przez czytelników II połowy XIX wieku

Stanisław Tarnowski, *Pierwsza pochwała „Ogniem i mieczem”*

Kiedyś pamiętniki, może i historie literatury wspominać będą, że kiedy wychodziło „Ogniem i mieczem” nie było rozmowy, któraby się od tego nie zaczynała i na tem nie kończyła, że o bohaterach powieści mówiło się i myślało, jak o żywych ludziach, że małe dzieci w listach do rodziców po zdrowiu swoim i całego rodzeństwa, donosiły o tem, co zrobił Skrzetuski, albo co Zagłoba powiedział; że kiedy młode panienki pisały lub chciały pisać do autora, żeby na miłość boską nie zabijał Skrzetuskiego, to matki i babki sędziwe w błogosławieństwach swoich ze łzami, żeby synowie ich synów mieli takie jak on dusze; ... że jakaś pani zapytana przy powitaniu, czy jej się nie stało co złego, że tak smutna, odpowiedziała: Bar wzięty!... że Henryk Wodzicki mówił pacierz za duszę Podbięty i aż dopiero w połowie spostrzegł się sam, że to wymyślona śmierć i wymyślona dusza...

„Potop” to druga cz. „Trylogii” Henryka Sienkiewicza, na którą składają się powieści:

- „Ogniem i mieczem” (1884) – powstanie Chmielnickiego (1648 – 1657)
- „Potop” (1886) – wojna ze Szwecją (1655 – 1660)
- „Pan Wołodyjowski” (1888) – początek wojny z Turcją i pierwsze zwycięstwo Jana Sobieskiego pod Chocimiem (1672 – 1676)

Powieść ukazywała się w odcinkach w latach 1884 – 1886 w krakowskim „Czasie”, warszawskim „Słowie” i „Dzienniku Poznańskim”.

1886 – pierwsze wydanie całości

Tytuł nawiązuje też do motywu biblijnego – potopu jako kary za grzechy ludzkości (potop szwedzki jako kara za prywatę i anarchię Polaków), ale też ocalenia Noego w arce (ocalenie Jasnej Góry) i przymierza Boga z ludźmi (zwycięstwo nad Szwedami).

Tytuł powieści nawiązuje do używanego przez historyków terminu „potop” na oznaczenie najazdu Szwedów na Rzeczpospolitą (1655 – 1660).

Problematyka:

- wojna ze Szwedami w rzeczywistości trwająca dłużej niż w akcji powieści (lata 1655 – 1657), bo do r. 1660 (pokój w Oliwie), ukazana jako przebudzenie i odrodzenie narodu, tak jak budzi się i zmienia pozytywnie główny bohater: Andrzej Kmicic;
- ukazanie różnorodnych postaw Polaków wobec zagrożenia ojczyzny: od patriotyzmu do zdrady;
- ukazanie panoramy społecznej ówczesnej Polski: magnaterii, szlachty, mieszczan, chłopów;
- powieść „ku pokrzepieniu serc”

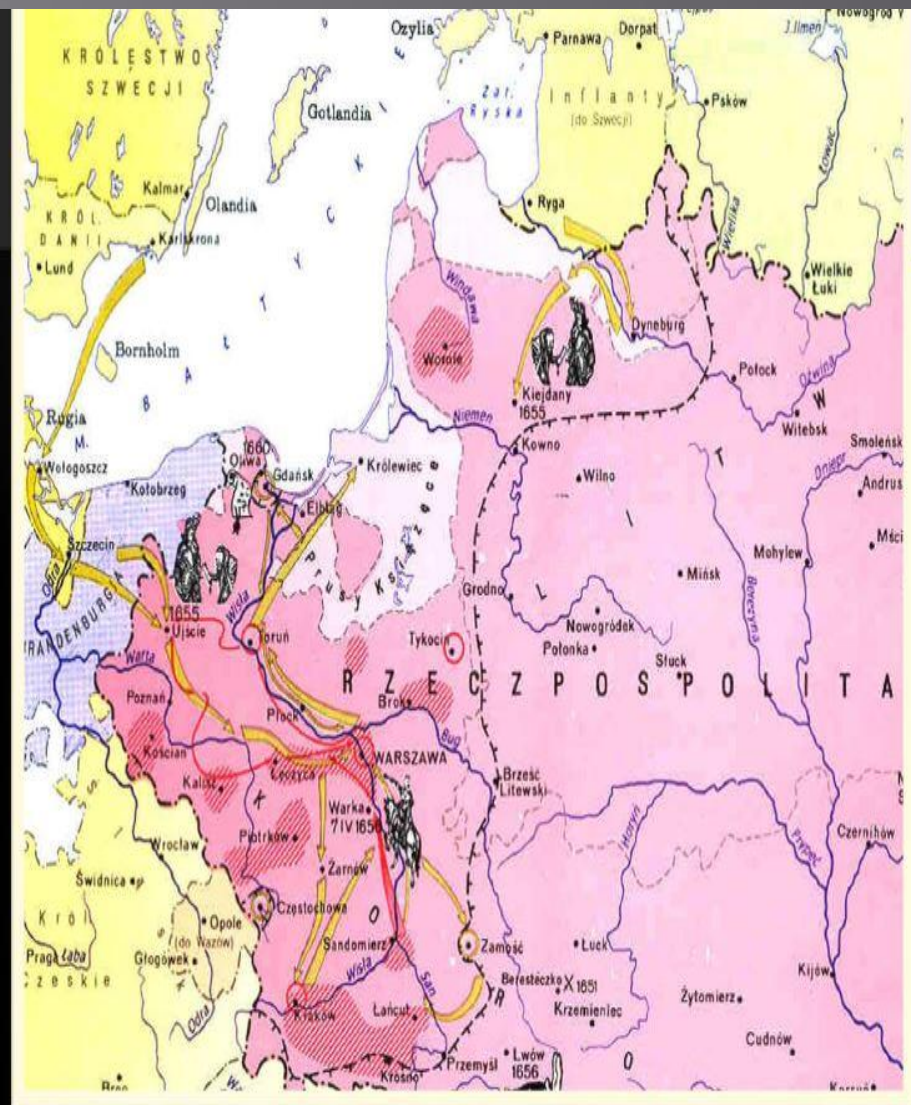

Powieść historyczna nie mieściła się w głównym programie ideowym pozytywistów, którzy koncentrowali się na współczesności, wyznaczyli literaturze cele użyteczne i dążyli do wiernego odzwierciedlenia AKTUALNEJ rzeczywistości.

Czas i miejsce akcji

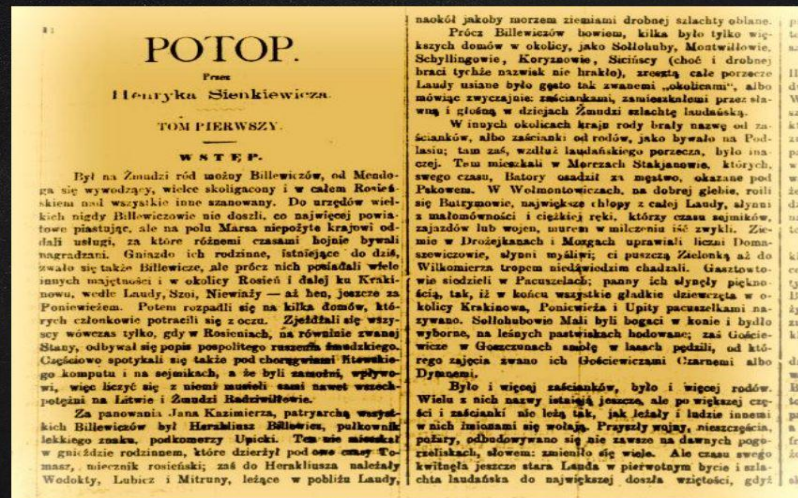
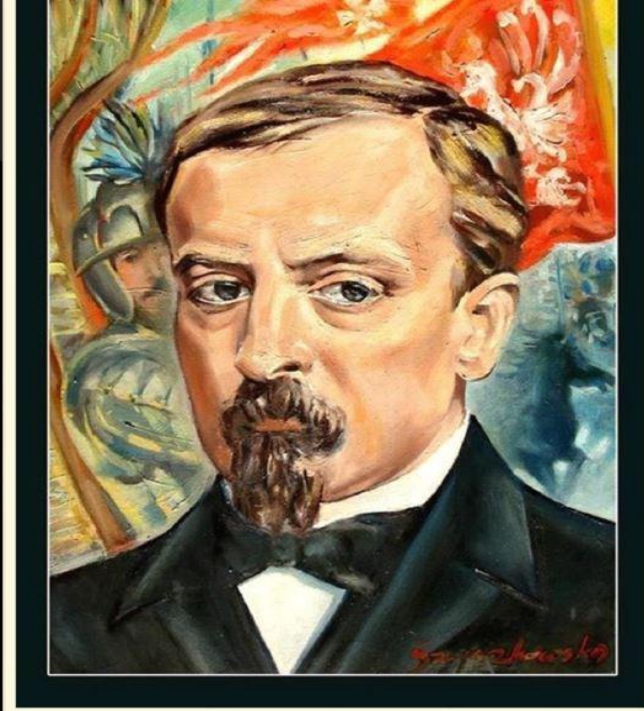
Wypadki przedstawione w powieści (oprócz sięgającego w przeszłość wstępu i wybiegającego w przyszłość ostatniego akapitu) rozgrywają się w ciągu niecałych trzech lat - od stycznia 1655 r. do jesieni roku 1657. W przeciwieństwie do dwóch pozostałych części Trylogii, których scenerią jest przede wszystkim malownicza i poetycka Ukraina, akcja Potopu toczy się niemal we wszystkich regionach XVII-wiecznej Rzeczypospolitej: na Litwie, w Wielkopolsce, na Mazowszu (m.in. w Warszawie), w Częstochowie, w Małopolsce, na Śląsku, na Podlasiu, w Prusach Książęcych.

Spór o Sienkiewicza

Witold Gombrowicz nazwał Henryka Sienkiewicza „geniuszem łatwej urody”, który „zakorkował wyobraźnię Polaków”, narzucając im nieprawdziwą i wyidealizowaną wizję przeszłości. Zarzucił autorowi Trylogii, że swój niewątpliwy talent pisarski wykorzystał do tworzenia dzieł łatwych i podsycających narodową próżność Polaków. Obraz świata w powieściach historycznych Sienkiewicza jest - zdaniem jego krytyków - uproszczony, nakreślony tendencyjnie, w sposób czarno-biały.

A jednocześnie trudno się od lektury Trylogii oderwać. Pisarz z ogromną swobodą i inwencją wykorzystuje chwyt stylistyczne, rozwiązania fabularne, motywy i wątki zaczerpnięte z wielkiej tradycji epickiej i literatury popularnej. Potrafi przykuć uwagę czytelnika niezwykle wartką akcją, dynamicznymi opisami, barwnym, plastycznym językiem, znakomicie skonstruowanymi bohaterami.

Pierwszy odcinek "Potopu"

KONSTRUKCJA FABULARNA

- ▣ Wątek historyczny przeplata się z przygodowym.

Postacie fikcyjne aktywnie uczestniczą w wydarzeniach historycznych, a postacie historyczne wpływają na losy bohaterów fikcyjnych.

- ▣ Konstrukcja postaci i ich losy podporządkowane są tezie o odrodzeniu narodu.
- ▣ Narrator trzecioosobowy, wszechwiedzący, ale zmienia perspektywę spojrzenia: raz jest kronikarzem XVII - wiecznym, raz jednym z bohaterów, raz historykiem XIX – wiecznym (czyli współczesnym Sienkiewiczowi).
- ▣ Schemat fabularny: zapowiedź konfliktu – klęski – centralny epizod wojenny – sukcesy Polaków – rozwiązanie akcji; na tym tle rozgrywa się wątek miłosny, gdzie o jedną kobietę stara się dwóch rywali.

Poniżej link do prezentacji – skorzystaj ze slajdu nr 5:

<https://view.genial.ly/5fd3b3d0e7f0ee0d6b68cb65/presentation-henryk-sienkiewicz-potop>

JAN ONUFRY
ZAGŁOBA

"ULISES"
SPRYT, PIECZENIARZ,
ZŁEMIERZ SAMOCHWAŁ

JAN
SKRZETUSKI

MORALISTA

MICHAŁ
WOŁODYJOWSKI

SZERNIERZ

BOHATEROWIE

ANDRZEJ
KMICIC

BOHATER
DYNAMICZNY

HISTORYCZNI:

ZDRAJCY

JANUSZ RĄDZIWIŁŁ

BOGUSŁAW
RĄDZIWIŁŁ

KRZYSZTOF
ORLIŃSKI
"KATOW"

ROCH KOWALSKI
GŁUPI I SILNY

HASTLING-KETLING
WZNIOŚCĄ

PATRIOCI

KROŹ
JAN KAZIMIERZ

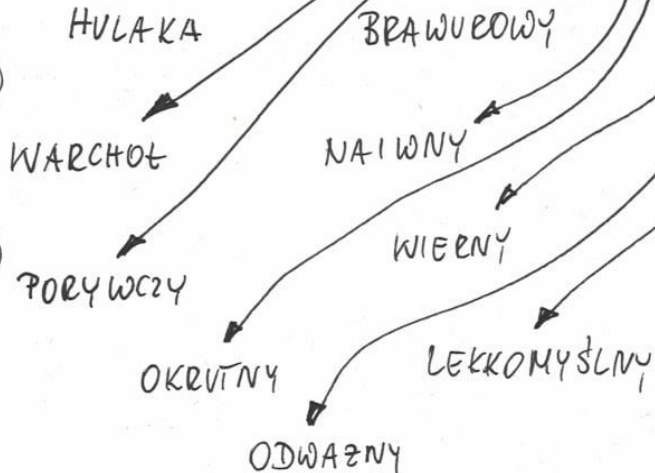
KROLOWA

PAWEŁ
SAPIEHA

STEFAN
CZARNIECKI

NAUCZYŁ SIĘ:

- SŁUCHANIA ROZKAZÓW
- PRZEDKŁADANIA DOBRA PUBLICZNEGO NAD PRYWATNE

KONTEKST 2.:

JACEK KACZMARSKI
"JAN KMICIC"

→ CZY BOHATER
NAPRAWDĘ SIĘ
ZMIENIA?

KONTEKST 1:

JACEK SOPLICA

- ZMIENIA SIĘ ZNACZNIE BARDZIEJ
- ŻADEN NAPRAWDĘ NIE JEST ZDRAJCĄ
- PSEUDONIM

Janusz Radziwiłł

Hetman wielki koronny i wojewoda wileński, najpotężniejszy magnat na Litwie, stryjeczny brat Bogusława. Postać historyczna, dowódca zasłużony w walkach z Kozakami podczas buntu Chmielnickiego, a potem w wojnie z Moskwą. Czując zagrożenie wiszące nad Litwą ze strony Rosji, zerwał z królem Janem Kazimierzem i oddał się pod protektorat szwedzkiego monarchy Karola Gustawa.

W Potopie został przedstawiony jako czterdziestokilkuletni mężczyzna, wysoki i potężnie zbudowany, z długimi włosami. Nosi się po polsku, choć oczywiście jego strój jest wspanialszy i bardziej bogato zdobiony klejnotami od ubioru zwykłego szlachcica. Choruje na astmę, której ataki przychodzą zwłaszcza, gdy wpada w gniew. Zdarza się to nierzadko, ponieważ jego główną cechą - obok niepołamanej ambicji - jest upór i chęć postawienia na swoim. Wszyscy, którzy się mu w jakiś sposób sprzeciwiają, narażają się na ryzyko, księżę nie wybacza i nie zapomina takich zniewag.

Marzy o polskiej koronie i aby ją zdobyć, nie waha się sprzymierzyć z wrogami kraju. Jednak przeżywa też chwile wahania i wątpliwości. Choć pozostaje bohaterem negatywnym, w ostatnim okresie życia jawi się jako postać tragiczna. Opuszczony przez wszystkich z wyjątkiem wiernego Chartampa, umiera, wzywając imienia Maryi, a więc jak gdyby odzegnując się od swego kalwińskiego wyznania (protestanci nie uznają kultu marvinego).

Bogusław Radziwiłł

Postać historyczna, z której autor Potopu uczynił głównego negatywnego bohatera powieści. Pochodził ze słynnej magnackiej rodziny skoliigaconej z wieloma innymi rodami Europy. Podobnie jak jego stryjeczny brat Janusz był protestantem. Nosił wiele tytułów i godności, m.in. księcia, koniuszego wielkiego litewskiego, generalnego namiestnika Prus Książęcych.

W historii Rzeczypospolitej odegrał dwuznaczną rolę. Z jednej strony dbał przede wszystkim o interesy swoje i swego rodu. W pewnym okresie sprzymierzył się ze Szwedami, później odstąpił od nich i przeszedł pod opiekę elektora brandenburskiego, a na koniec powrócił do Polski z zamiarem odbudowania dawnej pozycji politycznej i majątkowej. Z drugiej strony położył duże zasługi jako obrońca Litwy przed zakusami Moskwy oraz protektor wyznawców kalwinizmu.

W Potopie został przedstawiony jako mężczyzna około 35-letni, wyglądający jednak o dziesięć lat młodziej, wysoki i barczysty, bardzo przystojny, z wydatnym orlim nosem i pięknymi oczami. Bogusław jest kosmopolitą, nie ujawnia żadnych sentymentów wobec ojczyzny, kultury czy języka, do których żywi raczej niechęć i pogardę. W przeciwieństwie do Janusza Radziwiłła, który strojem i sposobem bycia nawiązuje do rodzimej tradycji (być może po to, by zjednać sobie szlachtę), ubiera się na modłę zachodnioeuropejską: nosi długie trefione włosy, używa różu i bielidła oraz bardzo dba o swoją urodę, co kontrastuje z wyglądem i zachowaniem polskich szlachciców.

Jest odważny - na polu bitwy, w pojedynku czy na polowaniu, a także silny i znakomicie wyszkolony we władaniu każdą bronią. Swoją skłonność do ryzyka i umiłowanie walki przenosi na relacje z kobietami. Ma zasłużoną reputację uwodziciela czerpiącego przyjemność z miłosnych podbojów, dlatego opierająca się jego zalotom Olenka budzi w nim zarówno wściekłość, jak i pożądanie.

Cyniczny, zblazowany książę Bogusław, który szuka w życiu przede wszystkim mocnych wrażeń - najbardziej przeraża go nuda - ma wiele cech dekadenta z końca XIX w. Choć odmalowany przez autora w najczarniejszych barwach, jest niewątpliwie postacią skomplikowaną, a przez to interesującą.

INNE POSTACIE HISTORYCZNE:

król Jan Kazimierz, król szwedzki Karol Gustaw, hetman Stefan Czarniecki, wojewoda witebski Paweł Sapieha, ks. Augustyn Kordecki (przeor Jasnej Góry).

Działania wojenne

Potop szwedzki - historia

- A. Wkroczenie wojsk szwedzkich do Polski latem 1655 roku w liczbie ok. 40000 (Wielkopolska i Litwa).
- B. Kapitulacja:
 - a) wielkopolskiego pospolitego ruszenia pod ujściem 25 VII 1655 r.
 - b) poddanie Poznania Szwedom pod wpływem Krzysztofa Opalińskiego, wojewody poznańskiego i innych magnatów
 - c) poddanie Szwedom Litwy przez Janusza Radziwiłła, wojewodę wileńskiego (Kiejdany 20 X 1655 r.)
 - d) poddanie Warszawy (wrzesień) i Krakowa (październik) 1655 r.
- C. Ucieczka Jana Kazimierza na Śląsk i wydanie w Opolu (20 X 1655 r.) uniwersału wzywającego naród do walki ze Szwedami.
- D. Partyzantka chłopów na Podkarpaciu, odbicie Szwedom Nowego Sącza (XII 1655)
- E. Obrona Częstochowy: 19 XI- 27 XII 1655 r.
- F. Powrót króla i złożenie ślubów w katedrze lwowskiej.
- G. VI-VII 1656 r. – bitwy pod Warszawą; 30 VI zajęcie jej przez Polaków, 28-30 VII ponowne zajęcie przez Szwedów na kilka tygodni
- H. Stopniowe wycofywanie się Szwedów z ziem Polski i Litwy, wypieranych przez wojska Stefana Czarnieckiego
- I. Ostateczne zakończenie zmagania dopiero 3 V 1660 r. pokojem oliwskim.

Sposób przedstawienia zwycięstw w *Potopie*

	Sposób ujęcia w „Potopie”
1655 Nowy Sącz	wymieniony w relacji o licznych zwycięstwach Polaków nad Szwedami
Częstochowa	poświęcenie tej bitwie ośmiu rozdziałów, nadanie opisowi szczególnego znaczenia, wyróżnionego spośród innych
Powrót króla Zamość	opisany szeroko jakie wielki triumf, obszerna relacja z podkreśleniem klęsk Szwedów
1656 Warszawa 30 VI	długi opis zwycięstwa Polaków (przemilczenie w tym rozdziale faktu odbicia miasta przez Szwedów w lipcu tego roku; umieszczenie krótkiej informacji o tym znacznie dalej w tekście).
osaczenie Szwedów w widłach Wisły i Sanu Warka	szeroki opis szarży Czarnieckiego
zmagania na Litwie i w Prusach Prostki	obszerny opis
1657 wyjście wojsk szwedzkich do Danii wypędzenie Rakoczego	stwarzanie wrażenia wszechogarniającego Polskę spokoju

Sposób przedstawienia klęsk w *Potopie*

	Sposób ujęcia w „Potopie”
1655 kapitulacja Ujście Kiejdany Warszawa Kraków Widawa Żarnów	opis zdrady magnatów, kontrastujący z patriotyzmem szlachty
1656 Malbork	wzmianka w paru zdaniach
Warszawa (VII 1656 r.)	opis porażki w trzech zdaniach
Gołąb	krótki opis dwóch pierwszych, zwycięskich dni bitwy i zaledwie wzmianka o ostatecznej klęsce Polaków w trzecim dniu podkreślenie waleczności Polaków i krótka informacja o klęsce

Sposób kreowania historii

Fakty historyczne w *Potopie* zostały w znacznym stopniu przetworzone na potrzeby podkreślenia wymowy utworu, podporządkowane idei „krzepienia serc”.

- ▣ Autor stosuje świadome zabiegi, które dramatyzują fabułę oraz zwiększają rolę wykreowanych przez niego, fikcyjnych postaci.
- ▣ Wszystko podporządkowane zostaje idei pisania „ku pokrzepieniu serc”. Dlatego też Sienkiewicz idealizuje króla Jana Kazimierza (historycy raczej nie uważają go za dobrego władcę) oraz **wprowadza do fabuły cudowne, nadprzyrodzone zdarzenia** – elementy Boskiej interwencji (oblężenie Jasnej Góry oraz ofiarowanie Polski Matce Boskiej).
- ▣ Stara się także unikać kontrowersyjnych tematów, jak np. wewnętrznego rozłamu w armii polskiej (konflikt Sapiehy i Gosiewskiego), by podkreślić wagę jedności w ostatecznym triumfie ojczyzny.
- ▣ Autor powieści dokładniej opisał bitwy zwycięskie niż przegrane. Niektóre klęski pominął milczeniem, inne opisał sprawozdawczo w paru zdaniach. Szczególne, symboliczne znaczenie nadał obronie Jasnej Góry, miejsca świętego dla Polaków.
- ▣ Dostrzegł w historii XVII wieku analogię do dziejów Polski w XIX wieku.
- ▣ Podporządkował prawdę historyczną idei ku pokrzepieniu serc.
- ▣ Podkreślił trwałość wartości walk niepodległościowych, wbrew pozytywistycznym hasłom realizmu politycznego.

- A. gruby szlachcic z bielmem na oku i blizną na czole, konfabulator, samochwał, kpiarz, niezrównany szermierz słowa. Nieco tchórzliwy rycerz, który za swoją najgroźniejszą broń ma umysł rodzący w chwilach zagrożenia niezrównane fortele, pozwalające jemu i jego przyjaciółom wyjść z najgorszych opresji. Pod Białymstokiem zostaje wybrany przez wojska regimentarzem, ale świadomy braku umiejętności z ulgą zrzeka się władzy na rzecz pana Sapiehy. Warchoł i pieniacz, którego jednak nie da się nie lubić.
- B. młoda kobieta, która postępuje w życiu zgodnie z testamentem dziadka. Zgodnie z nim może zostać żoną Andrzeja Kmicica lub pójść do klasztoru. Patriotka i regalistka, u mężczyzn ceni przymioty dobrego rycerza: męstwo, odwagę, brak lęku przed śmiercią. Oleńka jest bardzo religijną panną, a zawiedziona pierwsza miłość skłania ją do podjęcia decyzji o pójściu do klasztoru – do czego jednak nie dochodzi. Właścicielka „męskiego umysłu”, postępuje zawsze zgodnie z tym, co uważa za słuszne; bezkompromisowa i odważna.
- C. chorąży orszański, narzeczony Oleńki, spadkobierca Lubicza. Związany przysięgą z Januszem Radziwiłłem i naiwnie wierzący w jego dobre intencje, służy mu z całym zaangażowaniem do momentu, w którym Bogusław Radziwiłł odśladania prawdziwe motywacje Radziwiłłów. Od tej chwili następuje jego przemiana w wybawiciela ojczyzny. Po wielu perypetiach udaje mu się odzyskać miłość i szacunek ukochanej Oleńki.
- D. postać historyczna, wojewoda wileński i hetman wielki litewski. Doskonały wojownik, ale przy tym bardzo pyszny człowiek. Zamiast wykazać się przywódczymi umiejętnościami w polu, podpisuje ugodę ze Szwedami w nadziei, że w ten sposób zapewni sobie władzę i koronę. Umiera opuszczony przez brata, ze świadomością przegranej. Zostaje przy nim tylko wierny dowódca dragonów Chałtamp.
- E. urodziwa panna respektowa księżnej Gryzeldy Wiśniowieckiej. Była narzeczoną Longinusa Podbipięty (zmarł w pierwszej części Trylogii Ogniem i mieczem), po którym odziedziczyła majątek. Ma niezwykle dar rozkochiwania w sobie wszystkich mężczyzn, co czasem przynosi jej więcej szkody niż pożytku, np. kiedy zakocha się w niej Zamoyski i będzie usiłował ją porwać. Zaprzyjaźnia się z Oleńką w czasie pobytu w Taurogach, zostaje narzeczoną pana Wołodyjowskiego.
- F. zwany „małym rycerzem”, mistrzowsko włada szablą, znakomity żołnierz, stale zakochany, chociaż objekty jego uczuć nieustannie się zmieniają. Dowodzi chorągwią laudańską. Odbija porwaną przez Kmicica Oleńkę. Zwycięża w pojedynku Kmicica, a później szlachetnie wyciąga do niego pomocną dłoń. Po ogłoszeniu przez Janusza Radziwiłła ugody ze Szwedami wypowiada mu posłuszeństwo. Dzielnie walczy o wolność ojczyzny przeciwko Szwedom.
- Czyje to charakterystyki? Andrzej Kmicic, Jan Onufry Zagłoba, Aleksandra Billewiczówna, Anusia Borzobochata, Janusz Radziwiłł, Michał Wołodyjowski. Podziel postaci na fikcyjne i historyczne.**

Z jakimi scenami
powieściowymi
wiążą się poniższe
kadry filmowe?

Intryga miłosna wypełnia w całości fabułę- od poznania bohaterów do szczęśliwego zakończenia.

Prawda/Fałsz

Herakliusz Bilewicz w testamencie przekazał cały majątek córce Aleksandrze, oddając ją pod opiekę szlachty laudańskiej i wyznaczając na męża Andrzeja Kmicica, któremu też zapisał wieś Wołmontowicze.

Prawda/Fałsz

Celem powieści Sienkiewicza było głównie mobilizowanie świadomości narodowej - "Potop" powstawał w czasie ogólnonarodowej depresji, spowodowanej upadkiem powstania styczniowego.

Prawda/Fałsz

Historia porywczego młodziana, który błędy młodości odpokutowywał, ratując ojczyznę przed szwedzkim najazdem, wpisywała się w narrację o winie i odkupieniu, ofierze i bohaterstwie, które krzepi serca.

Prawda/Fałsz

Informacja czy

opinia?

"Potop", czyli druga część "Trylogii" Henryka Sienkiewicza, to zarazem najdłuższa z wszystkich trzech części, w której Sienkiewicz opisuje to, jak Kmicic ze zdrajcy ojczyzny zmienia się w prawowitego jej obywatela.

Awantury, pojedynki, porwania, bohaterskie czyny i szalona miłość do pięknej Oleńki - oto niezwykle przygody Andrzeja Kmicica, a w tle XVII-wieczna sarmacka Polska i wojna ze Szwedami.

Broniąc Ojczyzny, przybrał nazwisko Babinicz od miasteczka Babinicze leżącego w jego włościach, ponieważ na jego własnym ciężyło piętno zdrajcy.

Dzięki tej wielowarstwowości jest jedną z najbarwniejszych postaci powieści i wprowadza do fabuły dużą dawkę humoru.

Wskaż podobieństwa między westernem a powieścią historyczną Sienkiewicza

Postać westernowa	Bohater „Potopu”	Uzasadnienie
Bohater negatywny – czarny charakter		
Bohater pozytywny		
Wybranka serca – obiekt miłości i pożądania		
Sprawiedliwy szeryf		

Wyznaczniki powieści historycznej Sienkiewicza – Sienkiewiczowski model powieści historycznej

Odmiany powieści
i inne gatunki
wykorzystane
przez Sienkiewicza

-dwa równoległe wątki: historyczny (narodowy) i prywatny (miłosny), ściśle ich zespolenie;
-bohaterowie historyczni i fikcyjni współdziałający ze sobą w toku akcji;
- stworzenie sugestii prawdziwości świata przedstawionego – służy temu :
a) **koloryt historyczny** - pisarz przywołuje fakty hist., pokazuje obyczaje, stroje typowe dla XVII-wiecznej Polski, kreuje typy sarmatów (np. Zagłoba), stylizuje język na mowę naszych przodków (archaizacja);
b) **koloryt lokalny** – pisarz dba o realia lokalne, np. obyczaje szlachty laudańskiej, styl życia ziemian wielkopolskich, kompanii Kmicica

Powieść
walterskotowska

-wątki sensacyjne uatrakcyjniające fabułę: pościgi, ucieczki, osaczenia, uwięzienia, pojedynki, niespodziewane odsieczki, cudowne wybawienia od śmierci, mistyfikacje, przebrania;
- nagle zwroty akcji;
- wątek romansowy oparty na stałym schemacie: nagle zakochanie, rozstania, nieporozumienia, rywale, kolizje interesu osobistego z narodowym, oświadczyzny, małżeństwo;
W *Potopie* miłość podporządkowana jest służbie ojczyźnie. Kobiety służą jedynie do prowadzenia wątku romansowego. Świat *Potopu* to świat mężczyzn;
- Elementy komizmu (fortele Zagłoby)

Powieść
„płaszczka i
szpady”
Aleksandra
Dumasa

- Dbłość o prawdę historyczną, gruntowna znajomość historii, **ale podporządkowanie jej idei utworu: „ku
pokrzepieniu serc” (NOVUM!)**

Historyczna powieść
dokumentarna

-bohaterowie – doskonali herosi o nadludzkiej sile, zwyciężający w sytuacjach bez wyjścia, niezawodni, podobni do baśniowych Wyrwidębów, mitycznych Heraklesów, heroizm moralny, ofiarność;
- tajemniczość, niezwykłość;
- podział bohaterów na dobrych i złych (patrioci i zdrajcy);
- ostateczny triumf dobra nad złem.

Baśń, western

- ukazanie doniosłych wydarzeń, momentu przełomowego w naszej historii;
- uwznioślenie wojny, która jest świętem, wspaniałe sceny batalistyczne, pełne efektów dźwiękowych, plastycznych, groźne, ale podniecające piękno wojny;
- czuwanie Opatrzności nad historią;
-Styl patetyczny – powaga słowa, porównania homeryckie;
- hiperbolizacja zdarzeń, postaci – bohaterowie wielkiego formatu;

Epos rycerski
(heroiczny)

Sienkiewicz tworzy swoistą odmianę powieści historycznej.

Korzysta z różnych tradycji, odwołuje się do różnych gatunków literackich, ale podporządkowuje je własnym zamysłem twórczym – idei „ku pokrzepieniu serc”, tworzy koncepcję oryginalną.

„Ku pokrzepieniu serc”

Powodem napisania Trylogii było przekonanie pisarza o znaczeniu tradycji dla ugruntowania świadomości narodowej. Cykl ten powstał, kiedy Polska znajdowała się pod zaborami, a zaborcy coraz bardziej nasilali procesy wynaradawiania. Autor pragnął przywrócić godność narodowi i pisać, jak sam się wyraził „**ku pokrzepieniu serc**”, o czasach, kiedy patriotyzm Polaków uratował zagrożoną ojczyznę.

POTOP

JAKO... EPOPEJA NARODOWA

"POTOP" JEST POWIEŚCIĄ
HISTORYCZNĄ, ALE MA WIELE
CECH EPOPEI.

POKAZUJE LOSY BOHATERÓW
NA TLE WAŻNYCH, PRZEŁOMOWYCH
WYDARZEŃ DLA DANEJ SPOŁECZNOŚCI

HEROIZACJA BOHATERÓW
- NADLUDZKA SIŁA, UMIEJĘTNOŚCI

BOHATER ZBIOROWY
- SZLACHTA W XVII W.

NARRATOR:
STRONNICZY
OCENIAJĄCY:
"GŁUPI, NIE WIEDZIELI..."

CUDOWNOŚĆ
- OBRONA CZĘSTOCHOWY

PORÓWNIANIA HOMERYCKIE

LICZNE SCENY
BATALISTYCZNE
- NA MIARĘ HEROSÓW

BOHATEROWIE FIKCYJNI
I HISTORYCZNI NIE ZMIENIAJĄ SIĘ
→ STAŁE, CHARAKTERYZUJĄCE ICH CECHY:
ZAGŁOBA - SPRYT, WOTODYJOWSKI - SZERMIERZ
→ WYJĄTKI: KMICIC, KETLING

BRAK EPITETÓW
STATYCZNYCH, ALE BOHATEROWIE
SĄ CHARAKTERYZOWANI
PRZEZ STAŁE CECHY

EUFEMIZMY:
"WYCIĄĆ W PIEN"
"WYKRUSZYLI SIĘ"
"ZNIEŚLI PODJAZD"
"PRZESZLI PO NICH"
"POTOZYLI ICH" SMIERĆ

MOWA EZOPOWA:

HIPERBOREJCZYCY } NAZWY
SEPTENTRIONOWIE } 2 RZYMSKICH
KRONIK
- LUDY PÓŁNOCY

CHOWAŃSKI } NAZWISKA
ZŁOTARENKO } DOWÓDCÓW

WOJNA
2 ROSJA
↓
CENZURA

Potop powieścią „ku pokrzepieniu serc”

- ▣ Sposób kreowania historii – eksponowanie zwycięstw;
- ▣ Wzorce postaw patriotycznych – kreacje bohaterów pozytywnych;
- ▣ Barwna legenda sarmatyzmu jako korzeni naszej kultury;
- ▣ Koncepcja heroicznego, wybranego przez Boga narodu;
- ▣ Ukazanie wojny jako świętości – opisy na miarę eposu.
- ▣ Zakończenie powieści: „nie masz takowych termonów, z których by się viribus unitis (wspólnymi siłami) przy boskich auxiliach (pomocy) podnieść nie można” (toast Zagłoby)

POTOP JAKO POWIEŚĆ HISTORYCZNA

KONTEKST - ZABORY

WYDARZENIA HISTORYCZNE:

1. WKROCZENIE WOJSK SZWEDZKICH DO POLSKI, LATO 1655 R.
2. KAPITULACJA POD UJŚCIEM.
3. KAPITULACJA LITWY.
4. KAPITULACJA WARSZAWY, KRAKOWA.
5. UCIECZKA JANA KAZIMIERZA NA ŚLĄSK.
6. OBRONA CZĘSTOCHOWY.
7. PARTYZANTKA.
8. POWRÓT KRÓLA I ŚLUBY W ŁWOWIE.
9. BITWY O WARSZAWĘ.
10. WYPĘDZANIE SZWEDÓW.
11. TOKÓJ OLIWSKI 1660R - NIE POŁĄŻONY.

POKRZEPIANIE SERC

- EMOCJONALNA NARRACJA
- MODYFIKACJA HISTORII
- DROBIAZGOWY OPIS DROBNEGO ZWYCIĘSTWA I WZMIANKA O DUŻEJ KLĘSCIE - MODELOWANIE ODBIORU
- DYNAMIZACJA WYDARZEŃ DZIĘKI BOHATEROM FIKCYJNYM
- OPISY BITEW NA MIARĘ EPOSU
- CUDOWNOŚĆ

FIGURA WROGA:

- * ZDRAYCA - INNOWIERCA, OBRAZONY MAGNAT, KIERUJĄCY SIĘ PRYWATNIE, PYSZNY, NIEWODZIĘCZNY
- * OBCY - ZAŻDROSNI O BOGACTWO POLSKI (GŁODNY SZWED → SZWECJA BYŁA WÓWCZAS POTĘGĄ)
 - GŁUPI I MAŁOSTKOWY - MILLER
 - NAWET WIELKI WÓDZ JEST TCHÓRZEM - WITTEMBERG (PONIŻANIE OBRAZU WROGA)
 - WYJĄTKI UKAZANE WZNIOSŁE LUB POZYTYWNE (KSIĄŻĘ HESKI, SADOWSKI, SWENO)

TRYLOGIA:

- "OGNIEM I MIECZEM"
- WOJNY KOZACKIE, POWSTANIE CHMIELNICKIEGO 1648 - 1651 r.
- "POTOP"
- WOJNA ZE SZWEJĄ 1655 - 1657 r.
- "PAN WOŁODYJOWSKI"
- WOJNA Z TURCJĄ 1668 - 1673 r.

POTOP

KU POKRZEPIENIU SERC

HISTORIA Ż TĘŻA

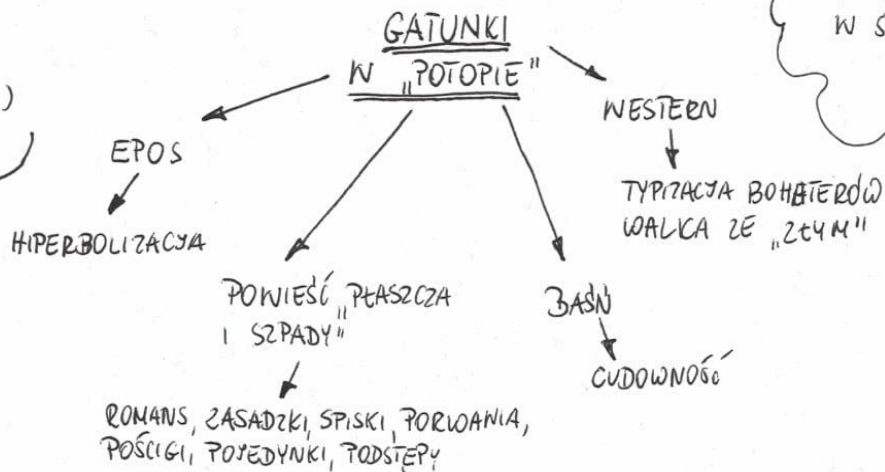
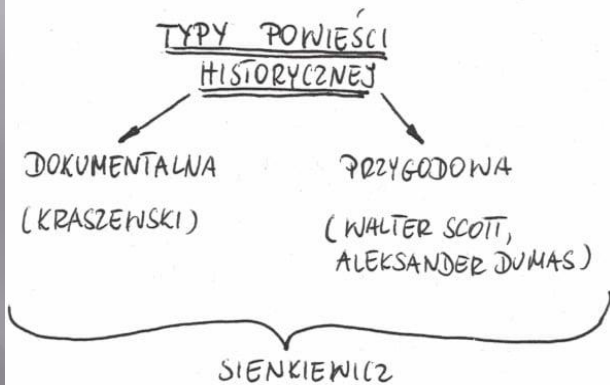
- RODZAJ POWIEŚCI TENDENCYJNEJ
- STWORZENIE MITOLOGII NARODOWEJ
- MIT POLAKA - KATOLIKA
WROGOWIE: PRAWOSŁAWNI
PROTESTANCI
MUZULTAMANIE

HENRYK SIENKIEWICZ
- REMIGIUSZ MRÓZ
SWOICH CZASÓW

→ TRYLOGIA TO BESTSELLER,
NAJPOPULARNIEJSZA POLSKA
KSIĄŻKA DO POZĄTKU XX W.

→ PIERWSZORZĘDNY PISARZ
"DRUGORZĘDNY" / GOMBROWICZ /

↓
PLASTYCZNOŚĆ, GRA NA EMOCYJACH,
PATOS, MIŁKOŚĆ INTELEKTUALNA,
POMINIĘCIE MECHANIZMÓW
HISTORYCZNYCH, JEDNOSTRONNOŚĆ

ODRZUCENIE IDEOLOGII
POZYTYWIZMU - ZWROT
W STRONĘ PRZESZŁOŚCI

↓
KRYTYKA
ZE STRONY
POZYTYWISTÓW

Archaizacja języka w *Potopie*

wprowadzenie archaizmów, czyli wyrażeń dawnych, nieużywanych

łacińskie wtrącenia i sentencje

zwroty grzecznościowe, które odnosiły się do godności i stanowiska

liczne wyrazy i zwroty zapożyczone z języka żołnierskiego

Zbadaj, jakimi środkami językowymi uzyskał pisarz efekt archaizujący w wypowiedzi Andrzeja Kmicica:

Tak jest! i Bóg mi pomógł, zem ja, prostak, statystę w pole wywiódł, żeś wasza książęca mość, mając mnie za szelmę ostatnią, żadnego szelmostwa waszego nie ukrył, wszystko wyznał, wszystko wypowiedział, jakoby na dłoni wypisał! Włosy mi na łbie dębem stawały, alem słuchał i wysłuchał do końca!... O zdrajcy! O arcypiekielnicy! O parrycydowie!... Jakże to piorun was dotąd nie pobił? Jakże to ziemia was dotąd nie pożarła?... To z Chmielnickim, ze Szwedami, z elektorem, z Rakoczym i z samym diabłem na zgubę tej Rzeczypospolitej się zmawiacie?... To płaszcz z niej chcecie sobie wykroić? Zaprzedać? Rozdzielić? Rozerwać jako wilcy tę matkę waszą. Takż wasza wdzięczność za wszystkie dobrodziejstwa, którymi was obsypała, za one urzędy, honory, godności, substancje, starostwa, za takie fortuny, których królowie zagraniczni wam zazdroszczą?... I gotowicie nie zważać na onej łzy, na mękę, na ucisk? Gdzie w was sumienie? Gdzie wiara, gdzie uczciwość?!... Co za *monstra* na świat was wydały?